GIÁO DỤC KỸ NĂNG ĐỊNH HƯỚNG THỜI GIAN CHO TRẺ RỐI LOẠN PHỔ TỰ KỶ 5-6 TUỔI Ở TRƯỜNG MẦM NON HÒA NHẬP TRONG HOẠT ĐỘNG LÀM QUEN VỚI TOÁN: THỰC TRẠNG VÀ BIỆN PHÁP

Nguyễn Thị Thu Bắc
Trường Mầm non Thanh Giang, xã Nam Thanh Miện, thành phố Hải Phòng

Tóm tắt: *Kỹ năng định hướng thời gian là một trong những năng lực cơ bản trong sự phát triển nhận thức và hành vi của trẻ mẫu giáo, giúp trẻ hiểu được chu trình thời gian, trật tự các sự kiện và hình thành khả năng lập kế hoạch. Đối với trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5–6 tuổi, kỹ năng này càng cần thiết để hỗ trợ điều chỉnh hành vi, tăng tính tự lập và hòa nhập trong môi trường học tập. Bài viết phản ánh thực trạng giáo dục kỹ năng định hướng thời gian tại trường mầm non hòa nhập qua đánh giá của giáo viên và cha mẹ về mức độ cần thiết, mức độ thực hiện nội dung, phương pháp và các yếu tố ảnh hưởng. Từ đó, nghiên cứu đề xuất 07 biện pháp giáo dục kỹ năng định hướng thời gian trong hoạt động làm quen với Toán, gồm: sử dụng công cụ trực quan, xây dựng thói quen hằng ngày, áp dụng phương pháp dạy học có cấu trúc, tổ chức trò chơi, phối hợp gia đình, rèn kỹ năng giao tiếp gắn với thời gian và ứng dụng công nghệ.*
Từ khóa: *Hoạt động làm quen với Toán; kỹ năng định hướng thời gian; trẻ rối loạn phổ tự kỷ; trường mầm non hòa nhập.*

Nhận bài ngày 15.08.2025; gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 26.9.2025
Liên hệ tác giả: Nguyễn Thị Thu Bắc; email: nguyenthubac110@gmail.com

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Khả năng nhận thức về thời gian của trẻ phát triển qua từng giai đoạn và giai đoạn 5-6 tuổi là thời điểm quan trọng trong quá trình chuyển từ tư duy trực quan sang tư duy logic, là thời điểm lý tưởng để bắt đầu giáo dục về khái niệm thời gian. Đối với trẻ rối loạn phổ tự kỷ, khả năng nhận thức và tổ chức thời gian thường bị suy giảm do ảnh hưởng của các rối loạn chức năng điều hành, làm trẻ gặp khó khăn trong việc hiểu trình tự sự kiện và thực hiện các hoạt động có chu trình [1]. Các nghiên cứu chỉ ra rằng trẻ rối loạn phổ tự kỷ thường không hiểu các khái niệm như "hôm qua - hôm nay - ngày mai" hoặc không biết cách ước lượng thời gian [2], [3].

Thực tế giáo dục hòa nhập tại Việt Nam cho thấy trẻ rối loạn phổ tự kỷ ở độ tuổi mầm non gặp rất nhiều khó khăn trong việc hình thành thói quen sinh hoạt và học tập có tổ chức, nguyên nhân chính là do thiếu khả năng nhận biết, tổ chức thời gian. Trong khi đó, nhiều giáo viên mầm non vẫn lúng túng trong việc lựa chọn nội dung và hình thức dạy kỹ năng sống cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ trong các hoạt động học tập thường ngày. Hoạt động "làm quen với Toán" trong chương trình mầm non có tích hợp các nội dung liên quan đến định hướng thời gian như: trình tự các sự kiện, xác định buổi sáng - buổi chiều - buổi tối, phân biệt hôm qua - hôm nay - ngày mai, nhận biết đồng hồ và thời gian trong ngày. Đây là môi trường thuận lợi để giáo dục kỹ năng (GDKN) cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ một cách trực quan, lặp lại, có quy luật - những điều kiện phù hợp với đặc điểm học tập của trẻ rối loạn phổ tự kỷ.

Hiện nay, đã có các nghiên cứu đã nhấn mạnh tầm quan trọng của can thiệp giáo dục sớm trong việc cải thiện kỹ năng định hướng thời gian ở trẻ em [4], [5], [6], [7]. Đặc biệt, các phương pháp giáo dục trực quan, như sử dụng đồng hồ màu, lịch trực quan và câu chuyện minh họa, được đề xuất là rất hiệu quả trong việc hỗ trợ trẻ rối loạn phổ tự kỷ hiểu và ứng dụng các khái niệm thời gian. Từ đó có thể thấy tầm quan trọng của việc thiết kế các can thiệp trực quan, có cấu trúc và được lặp lại trong bối cảnh hoạt động "Làm quen với Toán", nhằm hỗ trợ trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5–6 tuổi hình thành và vận dụng kỹ năng định hướng thời gian.

2. NỘI DUNG

2.1. Một số vấn đề lý luận về việc GDKN định hướng thời gian cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5-6 tuổi trong hoạt động làm quen với Toán

Khái niệm: GDKN định hướng thời gian không chỉ dừng lại ở việc dạy trẻ phân biệt thời điểm hay đo lường thời gian, mà còn là một chiến lược giáo dục toàn diện, tích hợp đa lĩnh vực, hướng tới sự phát triển bền vững và hòa nhập hiệu quả của trẻ rối loạn phổ tự kỷ trong môi trường học tập chung.

Ý nghĩa của hoạt động làm quen với Toán trong GDKN định hướng thời gian: hoạt động làm quen với Toán trong chương trình giáo dục mầm non không chỉ giới hạn ở việc giúp trẻ nhận biết con số, hình dạng hay quy tắc đếm, mà còn mang ý nghĩa quan trọng trong việc phát triển các kỹ năng nhận thức nền tảng, trong đó có kỹ năng định hướng thời gian. Mối quan hệ giữa nội dung làm quen với Toán và việc phát triển kỹ năng định hướng thời gian ở trẻ mầm non, đặc biệt là trẻ rối loạn phổ tự kỷ, thể hiện rõ ở việc Toán học cung cấp công cụ giúp trẻ hiểu thế giới theo trật tự và quy luật. Trong các bài học Toán, trẻ được tiếp cận với khái niệm trình tự thông qua việc sắp xếp các sự kiện theo thứ tự trước - sau, sáng - chiều, thứ hai - thứ sáu, hoặc hoạt động theo chu kỳ ngày - đêm. Việc nhận diện các chuỗi hoạt động này giúp trẻ hình thành khái niệm về thời gian như một dòng chảy liên tục, từ đó biết được điều gì sẽ xảy ra tiếp theo vào thời điểm nào, trong bao lâu - những yếu tố cốt lõi của kỹ năng định hướng thời gian.

Nội dung GDKN định hướng thời gian ở trường mầm non hòa nhập trong hoạt động làm quen với Toán: nội dung GDKN định hướng thời gian cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5–6 tuổi cần ngắn gọn, trực quan và bám sát đặc điểm nhận thức–ngôn ngữ–hành vi của trẻ, lồng ghép tự nhiên trong hoạt động "làm quen với Toán". Trọng tâm gồm: (1) hình thành hiểu biết về trình tự sinh hoạt hằng ngày (đi học – ăn - ngủ - chơi - về) bằng tranh/ảnh để khởi tạo khái niệm dòng thời gian; (2) làm quen các đơn vị cơ bản (ngày–đêm; hôm qua–hôm nay–ngày mai; tuần–tháng) qua biểu tượng lặp lại, gắn với hoạt động cụ thể; (3) so sánh thời gian bằng các cặp khái niệm đối lập (dài - ngắn, trước - sau, sớm - muộn, nhanh - chậm) thông qua trò chơi và nhiệm vụ ngắn; (4) xác định vị trí thời gian của sự kiện trong đời sống (buổi sáng đi học, sinh nhật ngày mai, Tết vào mùa xuân); và (5) thực hành sử dụng biểu tượng thời gian (lịch lớp, bảng trình tự, đồng hồ hình ảnh, thẻ thời gian, bài Toán có yếu tố thời gian). Cấu trúc nội dung này giúp trẻ vừa rèn tư duy logic Toán, vừa tổ chức hành vi, giảm lo âu khi chuyển tiếp và tăng tính tự lập.

Phương pháp GDKN định hướng thời gian ở trường mầm non hòa nhập trong hoạt động làm quen với Toán: phương pháp cần linh hoạt, kết hợp trực quan, trò chơi, thực hành trải nghiệm, lặp lại có kiểm soát và dạy học có cấu trúc. Một số phương pháp nổi bật như: Phương pháp trực quan–minh họa sử dụng tranh ảnh, mô hình, lịch trực quan, đồng hồ học sinh, thẻ thời gian có màu sắc, giúp trẻ dễ nhận biết và ghi nhớ. Phương pháp trò chơi (đóng vai, đúng–sai) tạo môi trường tương tác để trẻ luyện phân tích trình tự sự kiện, phát triển giao tiếp và hành vi theo thời gian. Phương pháp thực hành trải nghiệm gắn với nhiệm vụ Toán học cụ thể, cho

phép trẻ ước lượng, tổ chức hành vi và kiểm soát thời gian trong thực tế. Phương pháp lặp lại có kiểm soát giúp trẻ hình thành phản xạ ổn định, củng cố trí nhớ và khả năng ứng dụng trong nhiều bối cảnh. Cuối cùng, phương pháp dạy học có cấu trúc tổ chức môi trường học tập có cấu trúc, cá nhân hóa, sử dụng bảng lịch, thẻ công việc và quy trình từng bước, giúp trẻ dự đoán, kiểm soát hành vi và học Toán có yếu tố thời gian hiệu quả.

2.2. Thực trạng GDKN định hướng thời gian cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5-6 tuổi ở trường mầm non hòa nhập trong hoạt động làm quen với Toán

2.2.1. Tổ chức khảo sát

Mục đích khảo sát: Nhằm đưa ra bức tranh thực trạng kỹ năng định hướng thời gian của trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5 - 6 tuổi; thực trạng GDKN định hướng thời gian cho trẻ trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5-6 tuổi ở trường mầm non hoà nhập trong hoạt động làm quen với Toán, làm cơ sở cho việc đề xuất các biện pháp GDKN định hướng thời gian trong hoạt động làm quen với Toán phù hợp với trẻ.

Nội dung khảo sát: Thực trạng kỹ năng định hướng thời gian cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5-6 tuổi ở trường mầm non hòa nhập trong hoạt động làm quen với Toán; thực trạng GDKN định hướng thời gian cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5-6 tuổi ở trường mầm non hòa nhập trong hoạt động làm quen với Toán; thực trạng ảnh hưởng của các yếu tố đến GDKN định hướng thời gian cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5-6 tuổi ở trường mầm non hòa nhập trong hoạt động làm quen với Toán.

Phương pháp khảo sát: Điều tra bằng phiếu hỏi đối với giáo viên và cha mẹ; quan sát lớp học, phỏng vấn giáo viên, cha mẹ để làm rõ kết quả nghiên cứu.

Địa bàn và khách thể khảo sát: Nghiên cứu tiến hành khảo sát trên 100 giáo viên mầm non hòa nhập, 31 cha mẹ trẻ rối loạn phổ tự kỷ có con 5-6 tuổi đang học mầm non hòa nhập tại một số trường mầm non hòa nhập trên địa bàn tỉnh Hải Phòng.

Thời gian khảo sát: 03 tháng, từ tháng 03 năm 2025 đến tháng 06 năm 2025.

2.2.2. Kết quả khảo sát

a) Đánh giá của giáo viên và cha mẹ về nội dung GDKN định hướng thời gian cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5-6 tuổi ở trường mầm non hoà nhập trong hoạt động làm quen với Toán

Bảng 1: Đánh giá về mức độ cần thiết nội dung GDKN định hướng thời gian cho trẻ rối loạn phổ tự kỷ 5-6 tuổi ở trường mầm non hoà nhập trong hoạt động làm quen với Toán (GV=100; Cha mẹ=31; Chung=131) (1≤ M ≤3)

TT	Mức độ cần thiết / Nội dung	Giáo viên			Cha mẹ			Chung		
		M	SD	Thứ bậc	M	SD	Thứ bậc	M	SD	Thứ bậc
1	Khám phá các dụng cụ đo thời gian	2,62	0,45	2	2,74	0,42	2	2,65	0,44	2
2	Làm quen các đơn vị thời gian như: giây, phút, giờ	2,70	0,42	1	2,81	0,39	1	2,73	0,41	1
3	Làm quen các đơn vị thời gian như: ngày, tuần, tháng, mùa, năm	2,58	0,47	4	2,65	0,46	4	2,60	0,47	4
4	Luyện tập kỹ năng ước lượng các khoảng thời gian	2,60	0,48	3	2,71	0,44	3	2,63	0,47	3
5	Luyện tập kỹ năng xác định các mối quan hệ và liên hệ về thời gian	2,57	0,49	5	2,60	0,45	5	2,58	0,48	5
6	Rèn luyện kỹ năng thực hiện nhiệm vụ phù hợp với thời gian quy định	2,52	0,50	6	2,58	0,48	6	2,54	0,49	6